

УДК 329.271 (477)

ББК 63.3 (4 Укр) 63

С.В. Адамович

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ В ІДЕОЛОГІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (1993-2015 рр.)

У статті проаналізовано програмові засади та соборницьку діяльність Конгресу українських націоналістів. Автор обґрунтовує, що осердям політичної програми і діяльності партії було єднання країни та розбудова Української державності на засадах націоналізму.

Ключові слова: націоналізм, соборність, Україна, автономія, державність, партія, унітарний статус, федералізація.

Національне відродження та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х–на початку 90-х рр. ХХ ст. призвели до появи численних українських політичних партій. Їх діяльність сприяла наповненню української державності реальним суверенітетом і формуванню демократичного громадянського суспільства.

Дослідження діяльності українських політичних партій у кінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. започатковано в публікаціях А.Білоуса, О.Бойка, Б.Вола, О.Гараня, С.Гелея, А.Камінського, В.Литвина, О.Майбороди, С. Конончука, Я.Малика, Д.Чобота, Ю.Шведа, О.Яроша. Проблема державного устрою й роль ідеї соборності в ідеології та діяльності українських партій знайшла відображення в працях В.Боровика, Б.Гдичинського, В.Ейсмонта, С.Телешуна, О.Шановської.

Протягом 90-х рр. ХХ ст. відбувалося конституювання українських політичних партій. Націоналістичний політичний спектр репрезентував зареєстрований Міністерством юстиції України 26 січня 1993 р. Конгрес українських націоналістів (КУН). Уже 31 березня 1992 р. КУН задекларував у політичних резолюціях підтримку національної рівноправності, але виступив за скасування існуючої територіальної автономії Криму і право кримських татар на національне самовизначення. Дотримуючись засади, що кожен народ має незаперечне право на самовизначення, українські націоналісти визнавали право кримських татар поруч з українським народом як автохтонів на федеративну

автономію Криму в рамках державної суверенності України, як повноцінних громадян української держави [9, с.204, 221].

Формулювання статусу Криму як федеративної автономії, та й ще в рамках державної суверенності України, не дозволяє чітко визначити уявлення українських націоналістів про майбутнє півострова (автономія чи федерація). Проте визнання права за кримськими татарами на національне самовизначення свідчило про прагнення українських націоналістів побудувати демократичну децентралізовану державу.

Утворена ще в 1929 р. Організація Українських Націоналістів (ОУН) задекларувала у своїх програмових засадах, що “основою адміністративного устрою Української держави буде місцеве самоврядування; зокрема кожний край буде мати свій представницький законодавчий орган, покликаний місцевими організованими суспільними верствами, та свою виконавчу владу” [8, с.105]. Фактично цей пункт програми свідчив про бачення націоналістами України федеративною державою, що позначилося на подальших програмових засадах націоналістичних організацій.

Натомість українські націоналісти гостро засуджували спроби російських імперіалістів провести референдум за незалежність Криму. Вони трактували півострів як “історичну землю двох дружніх народів – українців та кримських татар, спільним ворогом для яких завжди була імперіалістична Росія”. У зв’язку з діями росіян, за представниками всіх національностей, які проживали в Україні, визнавалися повні права і привілеї громадян України, але “лише при умові, що їхня лояльність буде насамперед до новоствореної української держави” [9, с. 221].

Одночасно новостворений КУН виступав за встановлення повної рівноправності українців всіх регіонів держави, припинення дискримінації українського громадсько-політичного життя у Криму, Донецько-Криворізькому басейні, на півдні України ” [9, с.204].

20-22 травня 1993 р. в Ірпені поблизу Києва відбувся XII Великий Збір Українських націоналістів. У зв’язку зі здобуттям Україною незалежності у

1991 р. на Великому Зборі було прийнято рішення “перейти від визвольного націоналізму до державного” і утверджено нову програму ОУН [4, с.281].

У розділі програми, присвяченому державній владі та державному устрою, було визначено, що адміністративний устрій України повинен врахувати етнічні та інші особливості регіонів, але “мусить бути побудований так, щоб насамперед забезпечувати єдність та унітарність Української держави” [16, с.286]. ОУН категорично відкидала будь-яку федералізацію України, нав’язування їй політичних автономій, вважаючи це неприхованою антидержавною діяльністю [17, с.297].

Непорушність соборності Української держави як пункт програми ОУН підтвердив у своєму інтерв’ю лідер ОУН М.Плав’юк. Він зазначив, що “якщо адміністративна децентралізація необхідна, то в політичному сенсі – вкрай шкідлива” [7, с.103].

Одночасно українські націоналісти погоджувалися, що основою адміністративного устрою мусить бути місцеве самоврядування, яке має свої “традиційні форми з усіх часів української державності”, а землі та регіони повинні бути представлені у вищих законодавчих органах влади [16, с.287]. Доцільними визнавалися прямі вибори мера, районного та сільського голів, а вищу посадову особу області, крім виборів, мав затверджувати на посаді Президент України [1, с.267]. Задля зменшення “федералістичних тенденцій” ОУН навіть пропонувала вирівнювати соціальне становище різних регіонів України [16, с.291].

Українські націоналісти визнавали відповідальність за долю інших народів, що проживають на теренах України, і проголошували гасло: “Україна – спільне добро всіх її громадян” [18, с.259]. Будуючи унітарну державу з домінантною українською культурою, вони обіцяли забезпечити можливості для збереження і розвитку культур національних меншин [17, с.299]. Натомість надання статусу державної російській мові, на думку українських націоналістів, могло б посилити сепаратистські настрої і фактично узаконило б меншовартість і безперспективність української мови [16, с.292].

2-4 липня 1993 р. в Києві відбувся перший Збір Конгресу українських націоналістів. На ньому було визначено гасло “За Суверенну Соборну Українську Державу”. Згідно з поясненням ідеолога партії П.Дужого, соборність розумілася як “самозрозуміла, бо базується на історичній справедливості. Кожен нарід має право на свою державу в етнічних межах” [10, с.272].

У постановах Зборів значилося, що українська держава має бути “національною (унітарною), тобто державою української нації, яка охоплюватиме всю українську етнічну територію, і в котрій законом будуть забезпечені права етнічних меншин на основі рівноправного громадянства” [10, с.274]. Ця теза дає підстави стверджувати про бачення КУНОм соборності як подальшого об’єднання українських етнічних земель.

Ідеологи українського націоналізму стверджували, що наявність Гельсінських угод не повинна виключати перспективу застосування мирних шляхів і засобів для повернення в майбутньому українських етнічних земель Підляшшя, Посяння, Лемківщини, Воронежчини, Берестейщини до складу Української держави, до “Великої Соборної України” [19, с.223].

Учасники конгресу виступали за двопалатний парламент, в якому одна палата мала складатися з представників політичних партій, обраних на всенародних виборах, а друга – з представників окремих суспільних (виробничих) верств, культурних та наукових установ, професійних організацій, заслужених державних, політичних і військових діячів [10, с.274].

І у чинній сьогодні програмі Конгрес обстоює права та інтереси корінної Української Нації, але одночасно виступає за консолідацію всього українського суспільства незалежно від національної приналежності, за забезпечення всім громадянам України рівних прав. Проте КУН виступає проти домінування прав національних меншин над правами корінної Української Нації.

У розділі, де визначаються засади державотворення, націоналісти зазначають, що вбачають Україну унітарною – “з єдиною системою найвищих органів влади й управління без внутрішніх самостійних державних утворень” і підтримують широкі повноваження місцевого самоврядування [15].

З моменту заснування і до березня 2003 р. партію очолювала народний депутат трьох скликань Я.Стецько. На парламентських виборах 1994 р. КУН провів у Верховну Раду України 5 нардепів. У 1997 р. до парламенту було обрано голову партії Я. Стецько.

Під час парламентських виборів 1998 р. КУН увійшов до державницького націоналістичного та націонал-демократичного виборчого блоку “Національний фронт” (КУН, Українська консервативна республіканська партія, Українська республіканська партія), який у передвиборчій програмі задекларував потребу проведення адміністративної реформи і прагнення “змінити структуру” та скоротити “чисельність управлінського апарату на всіх щаблях влади” [14, с.76]. Однак націоналісти не змогли подолати передвиборчий бар’єр і сформувати парламентську фракцію (обрано було лише 3 народні депутати по одномандатних округах).

9 січня 2002 року було підписано Угоду про створення Блоку В.Ющенка “Наша Україна”. До складу Блоку, серед десяти політичних партій, увійшов і Конгрес українських націоналістів [11], представники якого зайняли у складі блоку яскраву проукраїнську консолідаційну позицію під час парламентських і президентських виборів 2002 р. і 2004 р. відповідно.

У квітні 2003 р. на VII Зборі КУНу Головою Конгресу було обрано народного депутата О.Івченка. На парламентські вибори 2006 р. партія пішла єдиним блоком з “Нашою Україною”, Народним рухом України, Партією промисловців і підприємців України, партією “Християнсько-Демократичний Союз” та УРП “Собор”.

В умовах довготривалого процесу формування парламентської коаліції після виборів 2006 р. Конгрес українських націоналістів звернув увагу на небезпеку існування демократичної соборної держави і закликав Президента України в разі необхідності ввести пряме президентське правління для збереження конституційного ладу, суверенітету і цілісності України та продовження демократичних перетворень у державі [12, с.2; 21].

У позачергових парламентських виборах 2007 р. КУН участі не взяв. На XIII Зборі Конгресу в грудні 2010 р. головою партії було обрано С.Брацюня. На

парламентських виборах 2012 р. КУН об'єднався з “Нашою Україною” і Українською народною партією та підтримав критику дій органів влади у сфері етнокультурної політики та в питаннях консолідації українського суспільства.

27 квітня 2012 р. партія спільно з рядом інших політичних організацій виступила за денонсацію “ганебних та небезпечних для суверенітету Української держави Харківських угод” та виведення відповідно до Конституції Чорноморського флоту Російської Федерації із території України [20]. 9 лютого 2013 р. на XIV Зборі КУНу націоналісти засудили “Закон про засади державної мовної політики” авторства українофобів С.Ківалова–В.Колесніченка. Партія заявила, що закон несе реальну загрозу територіальній цілісності України і саме завдяки йому активізувались сепаратистські рухи в прикордонних регіонах держави. Кунівці запропонували об'єднати зусилля широкого кола опозиційних патріотичних сил, науковців, громадських діячів задля скасування антиукраїнського мовного закону [5].

Під час Революції гідності кунівці взяли активну участь в боротьбі проти антинародного режиму В.Януковича. Важливість протистояння з тодішньою владою націоналісти пояснювали історичними аналогіями. Так, у заяві до річниці злуки ЗУНР та УНР Конгрес зазначав, що “в Києві тривають Визвольні Змагання, не завершені у 1917-1921 роках... зіткнулись дві сили: самостійно соборницька, що відстоює національну державність, і та, що прагне на підлеглий імперській Росії території встановити диктатуру правлячого донецького клану” [2].

В умовах початку гібридної українсько-російської війни на Донбасі КУН уже 18 квітня 2014 р. звернувся до керівництва держави та українського суспільства з вимогою вжиття заходів для формування відсічі вторгненню російських військ [6].

У вересні 2014 р. пройшов XV з'їзд КУНу, який прийняв рішення про участь партії у парламентських виборах. У своїй передвиборчій програмі партія визначала першочерговим завданням захист територіальної цілісності України в межах існуючих кордонів, звільнення всієї території України від окупаційних російських військ і повернення окупованого Криму під юрисдикцію Києва.

Партія також вважала, що основним чинником консолідації громадян у національну спільноту є утвердження української культури як основної [13]. Однак на виборах Конгрес отримав лише 0,05% голосів [3].

Під час відзначення Дня соборності України 22 січня 2016 р. активісти партії рішуче засудили спроби української влади під тиском Москви надати Донбасу спеціальний статус. На думку націоналістів, подібне рішення могло би призвести до федералізації країни і суперечить засадам соборності країни.

Загалом КУН як права політична структура в основі власної націоналістичної ідеології поставив ідею соборності і практичними діями націоналісти зробили багато задля досягнення консолідації українців.

Так, кунівці засуджували агресивну антиукраїнську імперіалістичну політику Росії і трактували Кримський півострів як історичну землю українців та кримських татар. В умовах потужного зросійщення титульної нації КУН боровся проти національно-політичної дискримінації українців на Сході і Півдні України. Однак партія в умовах появи в правому політичному спектрі ВО «Свобода» і Правого сектору втратила політичну вагу і обмежена в можливостях впливати на формування громадської думки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ролі українських партій у процесі єднання країни і формування політичної нації через комплексний аналіз їх програмових засад і діяльності.

1. Болтарович Є. Екстраполяція українського націоналізму на державотворчі процеси в Україні / Є. Болтарович // ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1993. – С.260-268.

2. Від Грушевського до вулиці Грушевського: виміри Дня Злуки – Режим доступу: <http://cun.org.ua/2014/vid-grushevskogo-do-vulitsi-grushevskogo-vimiri-dnya-zluki/> (перегляд 18.01.2016 р.).

3. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua-/pls/vnd2014/wp300?PT001F01=910> (перегляд 09.01.2016 р.).

4. Декларація // ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1993. – С.280-282.

5. Заява Конгресу українських націоналістів – Режим доступу: <http://cun.org.ua/2013/zayava-kongresu-ukrayinskih-natsionalistiv-22/> (перегляд 09.01.2016 р.).

6. Звернення Конгресу українських націоналістів. – Режим доступу: <http://cun.org.ua/2014/zvernennya-kongresu-ukrayinskih-natsionalistiv-6/> (перегляд 09.01.2016 р.).

7. Інтерв'ю М.Плав'юка дане напередодні XII Великого Збору Українських націоналістів // ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1993. – С.100-106.
8. Книш З. Становлення ОУН. – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 1994. – 128 с.
9. Конференція Українських Націоналістів. Матеріали й документи. – К.:В-ння Конгресу Українських Націоналістів (КУН), 1992. – 238 с.
10. Матеріали Першого Збору Конгресу Українських Націоналістів. – К.: Головний Провід Конгресу Українських Націоналістів, 1995. – 368 с.
11. Наша історія. – Режим доступу:<http://www.razom.org.ua/454/455/> (перегляд 9 вересня 2012 р).
12. Партії заявляють // Шлях перемоги. – К., 2006. – 19 липня. – С.2.
13. Передвиборча програма Конгресу українських націоналістів. – Режим доступу: <http://cun.org.ua/2014/peredviborna-programa-kongresu-ukrayinskih-natsionalistiv/> (перегляд 09.01.2016 р.).
14. Право вибору: політичні партії та виборчі блоки / Упоряд. Томенко М., Проценко О. – К.: Заповіт, 1998. – 128 с.
15. Програма Конгресу Українських націоналістів. – Режим доступу: <http://cun.org.ua/pro-partiyu/programa/> (перегляд 09.01.2016 р.).
16. Програма Організації Українських Націоналістів // ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1993. –С.283-294.
17. Резолюції XII Великого збору Українських Націоналістів // ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1993. – С.295-301.
18. Свідзинський А. Це складне національне питання / А. Свідзинський // ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1993. – С.212-260.
19. Сич О. Перспективи сучасного націоналістичного руху в Україні: інтерпретація ідей Степана Ленкавського / О. Сич // Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави. Матеріали міжнародної наукової конференції Івано-Франківськ, 12-13 жовтня 2006 р. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. – С.215-225.
20. Спільна заява опозиційних національно-патріотичних сил. – Режим доступу: <http://cun.org.ua/2012/spilna-zayava-opozitsiynih-natsionalno-patriotichnih-sil/> (перегляд 09.01.2016 р.).
21. Становище проводу ОУН: Криза державного ладу. – Режим доступу: <http://www.ukrnationalism.org.ua/news/?n=2038> (перегляд 9 серпня 2006 р.).

Адамович С.В. Идея соборности в идеологии и деятельности Конгресса украинских националистов (1993-2015 гг.). В статье проанализированы программные основы и соборная деятельность Конгресса украинских националистов. Автор обосновывает, что основой политической программы и деятельности партии было объединение страны и развитие украинской государственности на принципах национализма.

Ключевые слова: национализм, соборность, Украина, государственность, партия, унитарный статус, федерализация.

Adamovych S. V. The idea of integration (sobornist) in the ideology and activities of the Congress of Ukrainian Nationalists. The article analyzes the program basis and unification activities of the Congress of Ukrainian Nationalists. The author argues that the core of the political

program and activities of the party is integration of Ukraine and development of the statehood on the basis of the Ukrainian nationalism.

Key words: nationalism, integration (sobornist), Ukraine, autonomy, statehood, party, Unitarian status, federalization.